

1.1. Γενικά

Η παράγραφος είναι το, αμέσως μεγαλύτερο από την περίοδο, κομμάτι του λόγου με αυτονομία στο επίπεδο του περιεχομένου και της μορφής. Ας θυμηθούμε τα χαρακτηριστικά μιας περιόδου: εμπεριέχει ένα πλήρες νόημα και διακρίνεται από τις άλλες «οπτικά» με το κεφαλαίο γράμμα με το οποίο ξεκινά. Κάτι ανάλογο συμβαίνει με την παράγραφο, σε μεγαλύτερη βέβαια έκταση: αναλύει ένα ορισμένο τμήμα από το κεντρικό νόημα του κειμένου και διακρίνεται από τις άλλες «οπτικά» από το περιθώριο που αφήνουμε στην αρχή της.

Η παράγραφος όμως παρουσιάζει ομοιότητες και με ολόκληρο κείμενο: έχει τον πρόλόγό της (**θεματική περίοδος/ πρόταση**), το κύριο μέρος της (**λεπτομέρειες/ σχόλια**) και τον επίλογο (**περίοδος/ πρόταση κατακλείδα**). Έτσι, το σύνολο των παραγράφων, που βρίσκονται σε άρρηκτη νοηματική και γλωσσική σχέση μεταξύ τους, συναποτελούν το κείμενο. Φυσικά, η παράγραφος δεν έχει την απόλυτη αυτοτέλεια ενός κειμένου: κάθε παράγραφος εξαρτάται άμεσα από την προηγούμενη, ενώ προετοιμάζει το έδαφος για την επόμενη.

1.2. Δομή της παραγράφου

Τρία είναι τα δομικά συστατικά μιας παραγράφου:

- α. η θεματική πρόταση/ περίοδος,
- β. τα σχόλια ή λεπτομέρειες,
- γ. η πρόταση/ περίοδος κατακλείδα.

1.2.1. Η θεματική πρόταση/ περίοδος

Η θεματική πρόταση ή (συνηθέστερα) περίοδος αποτελεί τον «πρόλογο» της παραγράφου και παρουσιάζει σε γενικές γραμμές το θέμα που θα αναπτυχθεί με όσα στοιχεία ακολουθήσουν. Φυσική της θέση είναι η αρχή της παραγράφου, χωρίς φυσικά να αποκλείονται και άλλες θέσεις (π.χ. μέση και τέλος), όπως θα δούμε σε επόμενες τάξεις.

Από τη θεματική πρόταση μπορούμε να κατανοήσουμε λοιπόν το θέμα ολό-

κληρης της παραγράφου. Η συνοπτική απόδοση του θέματος αυτού σε μία φράση αποτελεί τον «πλαγιότιτλο» της παραγράφου, που χρησιμεύει, όπως στη συνέχεια θα δούμε, για την περιληπτική απόδοση ενός κειμένου.

1.2.2. Οι λεπτομέρειες ή σχόλια

Η θεματική περίοδος μιας παραγράφου αναπτύσσεται με άλλες περιόδους που αποτελούν τις λεπτομέρειες ή σχόλια. Οι λεπτομέρειες λοιπόν αποτελούν το κύριο μέρος της παραγράφου και μπορούν να χωριστούν σε:

- α. Κύριες ή βασικές: ρόλος τους είναι να επξηγήσουν, να αναλύσουν, να αιτιολογήσουν κτλ. τη θεματική πρόταση και γι' αυτό η σχέση τους μαζί της είναι άμεση.
- β. Δευτερεύουσες ή βοηθητικές: ρόλος τους είναι η ανάλυση των κύριων λεπτομερειών της παραγράφου, με τις οποίες έχουν άμεση σχέση.

1.2.3. Η πρόταση/ περίοδος κατακλείδα

Η πρόταση (ή συνήθως περίοδος) κατακλείδα συνοψίζει το θέμα μιας παραγράφου και ολοκληρώνει την ανάπτυξή της. Φυσική της θέση λοιπόν είναι το τέλος της παραγράφου, επειδή το περιεχόμενό της είναι συναφές με αυτό της θεματικής. Αυτός είναι εξάλλου και ο τρόπος με τον οποίο εντοπίζουμε την ύπαρξή της: συγκρίνουμε το νόημα της θεματικής με αυτό της τελευταίας πρότασης της παραγράφου. Αν είναι συναφές, τότε η τελευταία πρόταση είναι κατακλείδα, αν όχι, τότε είναι απλώς η τελευταία πρόταση των λεπτομερειών της παραγράφου.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- Η παράγραφος που ακολουθεί αναφέρεται στις αλλαγές που θα επφέρει η χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών στην εκπαίδευση, όπως εξάλλου φαίνεται από τη θεματική της περίοδο, αλλά και την περίοδο κατακλείδα που, όπως παρατηρούμε, έχει το ίδιο περιεχόμενο με τη θεματική.

ΔΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ

Θεματική
περίοδος

1η κύρια
λεπτομέρεια

ΚΕΙΜΕΝΟ

Η εισαγωγή ηλεκτρονικών υπολογιστών στην εκπαίδευση θα μεταβάλει το ρόλο του εκπαιδευτικού. Ο δάσκαλος πρέπει πλέον να καθοδηγεί τους μαθητές του στη γνώση και να μην περιορίζεται στο ρόλο του πομπού γνώσης, ρόλο τον οποίο ο ηλεκτρονικός υπο-

δευτερεύουσα
λεπτομέρεια

2η κύρια
λεπτομέρεια

δευτερεύουσες
λεπτομέρειες

περίοδος
κατακλείδα

λογιστής μπορεί να επιτελέσει με τρόπο περισσότερο αποτελεσματικό. Πρέπει δηλαδή να διδάξει στους μαθητές του να αναζητούν και να διαχειρίζονται τη γνώση με επιτυχία. Παράλληλα, ο δάσκαλος οφείλει να υιοθετήσει τη συνεργατική μάθηση και να εγκαταλείψει τη μονόδρομη από την πλευρά του μετάδοση της γνώσης. Κι αυτό γιατί πλέον δεν αποτελεί για τους μαθητές του τη μοναδική πηγή γνώσης. Δάσκαλος και μαθητές λοιπόν θα ανταλλάσσουν πληροφορίες με στόχο την αναζήτηση πληροφοριών για την εκπόνηση ομαδικών εργασιών μέσω των οποίων θα κατακτάται ουσιαστικά η γνώση. Επομένως, δικαιολογημένα θεωρείται από πολλούς πραγματική κοσμογονία για το σχολείο η χρήση της πληροφορικής.

Σχηματικά τα δομικά συστατικά της παραγράφου αυτής είναι:

Θεματική περίοδος: «Η εισαγωγή ηλεκτρονικών [...] το ρόλου του εκπαιδευτικού».

Λεπτομέρειες: «Ο δάσκαλος πρέπει λοιπόν [...] θα κατακτάται ουσιαστικά η γνώση» (1η κύρια: «Ο δάσκαλος πρέπει λοιπόν [...] περισσότερο αποτελεσματικό», δευτερεύουσα: «Πρέπει δηλαδή [...] τη γνώση με επιτυχία» || 2η κύρια: «Παράλληλα, ο δάσκαλος [...] μετάδοση της γνώσης», δευτερεύουσες: «Κι αυτό γιατί [...] ουσιαστικά η γνώση»).

Περίοδος κατακλείδα: «Επομένως, δικαιολογημένα [...] η χρήση της πληροφορικής».

- Στην επόμενη παράγραφο αναλύεται η επίδραση της τηλεόρασης στη γλώσσα. Για το θέμα αυτό άλλωστε μιλά τόσο η θεματική περίοδος όσο και η περίοδος κατακλείδα.

ΔΟΜΙΚΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ

θεματική περίοδος
1η κύρια λεπτομέρεια
δευτερεύουσα
λεπτομέρεια

ΚΕΙΜΕΝΟ

Η τηλεόραση έχει μεγάλη ευθύνη για τη συρρίκνωση της ελληνικής γλώσσας. Κι αυτό γιατί η τηλεόραση βασίζεται στην εικόνα, που θεωρείται γρήγορη, άμεση, «εύκολη», ζωντανή και ευχάριστη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παραγκωνίζεται στη συνείδηση των Ελ-

2η βασική
λεπτομέρεια

δευτερεύουσα
λεπτομέρεια

2η κύρια λεπτομέρεια

δευτερεύουσα
λεπτομέρεια

περίοδος κατακλείδα

λήνων ο λόγος και ειδικά ο γραπτός. Από την άλλη, πολύ συχνά συναντάμε στην τηλεόραση δημοσιογράφους με κακή έως και ανύπαρκτη γλωσσική κατάρτιση. Οι άνθρωποι αυτοί, που χειρίζονται δημόσια το λόγο, γίνονται αρνητικά γλωσσικά πρότυπα για ολόκληρη την ελληνική κοινωνία. Τέλος, η γλώσσα της τηλεοπτικής διαφήμισης είναι κωδικοποιημένη και γεμάτη νεολογισμούς. Με αυτό τον τρόπο περιορίζει την εκφραστικότητα της γλώσσας και αλλοιώνει τα νοήματά της. Γενικότερα, λοιπόν, η τηλεόραση βλάπτει τη γλώσσα όχι μόνο όσων την παρακολουθούν, αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας.

Επιγραμματικά τα δομικά συστατικά της παραγράφου είναι:

Θεματική περίοδος: «Η τηλεόραση έχει μεγάλη ευθύνη για τη συρρίκνωση της ελληνικής γλώσσας».

Λεπτομέρειες: «Κι αυτό γιατί η τηλεόραση [...] και αλλοιώνει τα νοήματά της» (1η κύρια: «Κι αυτό γιατί η τηλεόραση [...] ζωντανή και ευχάριστη», δευτερεύουσα: «Αυτό έχει ως αποτέλεσμα [...] και ειδικά ο γραπτός» || 2η κύρια: «Από την άλλη, [...] γλωσσική κατάρτιση», δευτερεύουσα: «Οι άνθρωποι αυτοί [...] την ελληνική κοινωνία» || 3η κύρια: «Τέλος, η γλώσσα [...] γεμάτη νεολογισμούς», δευτερεύουσα: «Με αυτό τον τρόπο [...] τα νοήματά της»).

Περίοδος κατακλείδα: «Γενικότερα, λοιπόν, [...] ολόκληρης της κοινωνίας».

■ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

α. Στις παραγράφους που ακολουθούν σου δίνονται οι θεματικές προτάσεις (είναι τυπωμένες με έντονα γράμματα). Εσύ πρέπει να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους, προσθέτοντας λεπτομέρειες (κύριες και δευτερεύουσες) και προτάσεις κατακλείδες. Για να διευκολυνθείς, χρησιμοποίησε τις πληροφορίες που σου δίνονται στις παρενθέσεις. Οι παράγραφοί σου πρέπει να έχουν έκταση από 80 έως 100 λέξεις.

(1) Ένας μαθητής του γυμνασίου σήμερα έχει ελάχιστο ελεύθερο χρόνο. Αυτό αρχικά συμβαίνει γιατί (1η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες. Φράσεις-κλειδιά: σχολικές υποχρεώσεις, μεγάλες απαιτήσεις από τους μαθητές). Παράλληλα, (2η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες. Φράσεις-κλειδιά: φροντιστήρια ξένων γλωσσών, ιδιαίτερα μαθήματα). (περίοδος κατακλείδα).

- (2) **Χτες ολοκλήρωσα το διάβασμα ενός πολύ ενδιαφέροντος βιβλίου.** Πρόκειται για (1η κύρια λεπτομέρεια: τίτλος βιβλίου και συγγραφέας). Το μυθιστόρημα αναφέρεται (2η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες: θέμα του μυθιστορήματος). Προσωπικά πιστεύω (3η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες: αξιολόγηση του μυθιστορήματος). (περίοδος κατακλείδα).
- (3) **Τον καλύτερο φίλο μου τον γνώρισα στην πρώτη τάξη του δημοτικού.** (1η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες: χώρος και χρόνος). (2η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες: το γεγονός της γνωριμίας). (3η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες: εξέλιξη της φιλίας στο χρόνο). (περίοδος κατακλείδα).
- (4) **Πολλοί άνθρωποι προτιμούν πλέον να παρακολουθούν μια κινηματογραφική ταινία στην τηλεόραση και όχι στο σινεμά.** Η παρακολούθηση μιας ταινίας στην τηλεόραση είναι (1η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες. Φράσεις-κλειδιά: ξεκούραστη, φτηνή). Αντίθετα, ο κινηματογράφος (2η κύρια λεπτομέρεια και δευτερεύουσες). (περίοδος κατακλείδα).

β. Να καταγράψεις τα δομικά συστατικά (θεματική πρόταση, λεπτομέρειες, κατακλείδα) των παραγράφων που ακολουθούν και να αποδώσεις σε αυτές από έναν πλαγιότιτλο ενδεικτικό του περιεχομένου τους.

(1) Το πρωινό μου σήμερα ήταν απολύτως επεισοδιακό. Πρώτα απ' όλα άργησα να ξυπνήσω. Δεν ξέρω αν ήταν το ξυπνητήρι που δε χτύπησε ή εγώ που δεν τ' άκουσα, πάντως σηκώθηκα από το κρεβάτι στις οκτώ και πέντε. Έπειτα τα συνήθως πέντε λεπτά που διαρκεί το ντύσιμό μου έγιναν –ω του θαύματος!– δεκαπέντε, καθώς το ένα μου παπούτσι πεισματικά αρνιόταν να εμφανιστεί. Βγαίνοντας από το σπίτι (όπως φυσικά θα έπρεπε να φανταστώ) έπεσα πάνω σε μια μαύρη γάτα κι έτσι η τύχη μου ολοκληρώθηκε: ο γερανός είχε σήμερα βρει να σηκώσει το, μονίμως παράνομο παρκαρισμένο, αυτοκίνητο της μητέρας μου, με αποτέλεσμα να φτάσω τελικά με ταξί στο σχολείο στις εννέα και μισή. Τουλάχιστον πρόλαβα κάτι από τη δεύτερη ώρα!

(2) Στη λαϊκή φορεσιά, που φυλάει σαν οικογενειακό κειμήλιο η μάνα μου, εντυπωσιάζουν τα κομμάτια εκείνα που συγκεντρώνουν τον κεντητό διάκοσμο και τα στολίδια την έμφυτης γυναικείας φιλαρέσκειας. Πρόκειται αρχικά για το τεράστιο άσπρο πουκάμισο που διακοσμείται στο λαιμό, στα μανίκια και στον ποδόγυρο με κεντίδια ξομπλιαστά, πολύχρωμα και σχηματοποιημένα. Ακόμα, πρόκειται για το κεφαλομάντιλο ή κεφαλόδεσμο ή «μπόλια», καμωμένο από αραχνούφαντο ύφασμα, λευκό, μεταξωτό, με χρυσές ραβδώσεις και πλατιά, χρυσόπλεκτα δαντέλα με μακρύ χρυσό κρόσσι γύρω γύρω. Ένα άλλο πλουμιστό εξάρτημα αυτής της γυναικείας φορεσιάς είναι η ποδιά, φτιαγμένη από χοντρό μάλλινο ύφασμα, υφαντό και κεντητό στο χέρι, με πολύ μικρά κοσμήματα ολόγυρα, που κουδουνίζουν στο κούννημά της. Τέλος, είναι και το κοντογούνι, κάτι σαν μακριά ζακέτα με μακριά μανίκια, φαρδιά, βυσσινιά, βελούδινα. Ο χρυσοκέντητος διάκοσμός του απλώνεται κυρίως στην πλάτη, στο κάτω μέρος των

μπροστινών φύλλων και κατά μήκος της εξωτερικής ράχης των μανικιών· το θέμα του διάκοσμου είναι μια σχηματοποιημένη γλάστρα, με δύο όμορφα πουλιά που ραμφίζουν τους κλάδους της γλάστρας από δεξιά και από αριστερά.

(3) Ο εικοστός αιώνας ήταν ο αιώνας της αστικοποίησης, γεγονός που επηρέασε σε μεγάλο βαθμό το οικοσύστημα. Χιλιάδες άνθρωποι εγκατέλειψαν τα χωριά τους, αναζητώντας εργασία και καλύτερες συνθήκες ζωής στα αστικά κέντρα. Από ανάγκη λοιπόν στις πόλεις το φυσικό περιβάλλον άρχισε σταδιακά να αντικαθίσταται από οικιστικό. Η αδυναμία μάλιστα κάλυψης των αναγκών για στέγη οδήγησε στην αύξηση των πόλεων σε ύψος. Έτσι, τα μικρά σπίτια του ενός ή δύο ορόφων αντικαταστάθηκαν από πολυώροφες πολυκατοικίες. Τα κτίσματα αυτά μπορεί να ικανοποιούν τις λειτουργικές ανάγκες των ανθρώπων της πόλης, έφεραν όμως μαζί τους την αποξένωση και την ασχήμια. Το αποτέλεσμα όλων είναι να δημιουργηθεί ένα αποπνικτικό κλίμα ζωής για τον άνθρωπο της πόλης.

(4) Θυμήθηκα τις προάλλες ένα παιδί που αντιπαθούσα στο Γυμνάσιο. Ήταν ένα αγόρι ψηλό και αδύνατο. Είχε μαύρα κοντά μαλλιά, που σηκωμένα όμως καθώς ήταν στον αέρα, έδειχναν επιβλητικά (εμένα προσωπικά μου προκαλούσαν δέος). Είχε μάτια καστανά, δεν μπορώ όμως να τα θυμηθώ καλύτερα, έτσι μικρά και αδιάφορα όπως ήταν. Ένας λαιμός μακρύς συνέδεε το μικρό κεφάλι με το γυμνασμένο κορμί του, αποδίδοντας μια αίσθηση ασυμμετρίας. Ντυνόταν πάντα επιμελημένα ατημέλητα (ακριβό τζιν και αθλητικά παπούτσια, μπουφάν σκισμένο από την κατασκευάστρια εταιρεία και όχι από τον ίδιο ή την πολυκαιρία). Αυτό όμως που θυμάμαι εντονότατα ήταν ότι μιλούσε συνεχώς για θέματα αδιάφορα και σώπαινε όταν η συζήτηση σοβάρευε (από τεμπελιά φυσικά κι όχι από άποψη).

(5) Το θερμόμετρο είναι ένα ιατρικό όργανο με το οποίο μετράται η θερμοκρασία του σώματος. Αποτελείται από τρία μέρη: ένα γυάλινο, κλειστό και από τις δύο πλευρές περιβλημένο. Μέσα σε αυτό βρίσκεται μια επίπεδη αριθμημένη πλάκα (από 35°-42°) που διαιρείται με γραμμές (βαθμοί και δέκατα). Στο μέσο της πλάκας βρίσκεται ένας διαφανής σωλήνας με υδράργυρο. Για να λειτουργήσει το θερμόμετρο, πρέπει να έρθει σε στενή επαφή με το ανθρώπινο σώμα (πχ. στη μασχάλη). Όταν αυτό συμβεί, τότε η θερμοκρασία του διαστέλλει τον υδράργυρο. Μετά από ένα ή δύο λεπτά η θερμοκρασία του θερμομέτρου είναι ίση με τη θερμοκρασία του σώματος. Τότε μπορούμε να δούμε πόση είναι η θερμοκρασία του σώματος, βλέποντας πού έφτασε στην αριθμημένη πλάκα ο υδράργυρος.

1.3. Η συνοχή των προτάσεων στην παράγραφο

Η λειτουργία της συνοχής μελετά τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται λεκτικά οι προτάσεις των λεπτομερειών μιας παραγράφου. Η σύνδεση αυτή είναι απαραίτητη, ώστε ο αναγνώστης να μη χρειάζεται κάθε φορά να υποθέτει ποια

νοηματική σχέση υπάρχει μεταξύ των προτάσεων αυτών. Αν από την άλλη, απουσιάζει, τότε δημιουργούνται ασάφειες, προσκόμματα και χάσματα στο νόημα που περιορίζουν την πληροφορική επάρκεια της παραγράφου.

Υπάρχουν αρκετοί τρόποι με τους οποίους μπορεί να εξασφαλιστεί η συνοχή των στοιχείων μιας παραγράφου. Στη συνέχεια θα μελετήσουμε τους σημαντικότερους από αυτούς.

1.3.1. Σύνδεση μέσω διαρθρωτικών λέξων-φράσεων

α. Σύζευξη: Η σύζευξη χρησιμοποιείται όταν πρόκειται να συνδεθούν μεταξύ τους όμοιοι ή ισοδύναμοι όροι (λέξεις, προτάσεις, επιχειρήματα), στοιχεία δηλαδή που το ένα συμπληρώνει το άλλο. Οι διαρθρωτικές λέξεις με τις οποίες επιτυγχάνεται η σύζευξη είναι: *και, μη, και μη, επίσης, παράλληλα, ταυτόχρονα, εξάλλου, ακόμα, επιπροσθέτως, όμοια, αφενός [...] αφετέρου, όπως [...] έτσι, όχι μόνο [...] αλλά και, εκτός από αυτά, ούτε [...] ούτε, ας σημειωθεί ακόμα ότι, το ίδιο συμβαίνει και, πρώτον [...] δεύτερον κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Η απώλεια τύπων δεν αποτελεί συρρίκνωση, αλλά φυσική εξέλιξη για μια γλώσσα. **Το ίδιο συμβαίνει** και με την απλούστευση της ορθογραφίας και του τονισμού.

Θα σε παρακαλούσα **να μη** μιλάς **και να μη** χαζεύεις κατά τη διάρκεια του μαθήματος, γιατί θα θά αναγκαστώ να σε βγάλω από την τάξη.

β. Αντίζευξη: Συνδέει στοιχεία ασύμβατα ή αντίθετα μεταξύ τους. Επιτυγχάνεται με τις φράσεις: *παρά το ότι [...] όμως, αντιθέτως, όχι μόνο [...] αλλά και, ενώ, μα, ωστόσο, όμως, κι όμως, αλλά, αντίστροφα, ενώ, απεναντίας, εντούτοις, ακόμα και αν, δε συμβαίνει όμως το ίδιο κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Οι περισσότεροι γονείς επιτρέπουν στα παιδιά τους τη χρήση κινητού τηλεφώνου. Υπάρχουν **ωστόσο** και κάποιοι που αρνούνται πεισματικά να την επιτρέψουν, θεωρώντας (και δίκαια) πως μπορεί να προκαλέσει ανεπανόρθωτες βλάβες στην υγεία των παιδιών τους.

Όλο και περισσότερα ελληνόπουλα εμφανίζουν σημάδια παχυσαρκίας **όχι μόνο** εξαιτίας των κακών συνηθειών που έχουν υιοθετήσει, **αλλά και** της έλλειψης συστηματικής άσκησης.

γ. Διάζευξη: Χρησιμοποιείται όταν τα στοιχεία που παρατίθενται είναι αντιφατικά, αποκλείει δηλαδή το ένα το άλλο. Η διάζευξη επιτυγχάνεται με τη χρήση των διαχωριστικών συνδέσμων: *είτε [...] είτε, ή.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Ήταν αποφασισμένος να εξερευνήσει τη σπηλιά **είτε** η παρέα του αποφάσιζε να τον ακολουθήσει **είτε** και μόνος.

Θα αποφασίσεις ποτέ να στρωθείς στη δουλειά **ή** σκέφτεσαι να περάσεις την υπόλοιπη ζωή σου τεμπελιάζοντας;

δ. Συμπέρασμα: Πολλές φορές χρειάζεται, μετά την παράθεση κάποιων επιχειρημάτων, ο συγγραφέας να καταλήξει σε συμπεράσματα. Αυτό πραγματοποιείται με τις φράσεις: *άρα, συνεπώς, επομένως, συνοψίζοντας, συγκεφαλαιώνοντας, κατά συνέπεια, καταλήγοντας, σύμφωνα με τα παραπάνω, συμπερασματικά, όπως προκύπτει από τα παραπάνω, λοιπόν κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Τα πουλιά πετάνε χαμηλά σήμερα. Από ό,τι φαίνεται **λοιπόν** πρέπει να περιμένουμε σύντομα βροχή.

Το σχολείο αναγκάζει τους μαθητές να αποστηθίζουν τα σχολικά βιβλία. **Επομένως**, δεν πρέπει να μας φαίνεται παράξενο το γεγονός ότι τα παιδιά αντιπαθούν γενικά το διάβασμα.

ε. Αιτιολόγηση: Πρόκειται για έναν πολύ συνηθισμένο τρόπο λεκτικής σύνδεσης προτάσεων, ειδικά στα επιχειρηματολογικά κείμενα. Με τον τρόπο αυτό συνδέουμε προτάσεις η δεύτερη από τις οποίες αιτιολογεί την πρώτη. Επιτυγχάνεται με τις λέξεις: *γιατί, διότι, επειδή, αφού, καθώς, που κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Προτιμώ το θέατρο από τον κινηματογράφο. Κι αυτό **διότι** θεωρώ πως η αμεσότητα της σχέσης ηθοποιού-θεατή στο θέατρο δε θα μπορούσε να επιτευχθεί ποτέ στο σινεμά.

Χαίρομαι πολύ **που** θυμήθηκες τα γενέθλιά μου και μου τηλεφώνησες.

στ. Αίτιο – αποτέλεσμα: Με αυτό τον τρόπο συνδέονται προτάσεις από τις οποίες η δεύτερη αποτελεί αποτέλεσμα της πρώτης. Χρησιμοποιούνται οι διαρ-

θρωτικές φράσεις: *έτσι, λοιπόν, γι' αυτό το λόγο, συνεπώς, αυτό έχει ως αποτέλεσμα, ώστε κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Μίλησα πολύ άσχημα στη μητέρα μου τις προάλλες. **Αυτό είχε ως αποτέλεσμα** δυο μέρες τώρα να μην μπορώ να ησυχάσω από τις τύψεις.

Αφιερώνει πάρα πολλές ώρες στο μπάσκετ κι **έτσι** δε του μένει χρόνος για να διαβάσει τα μαθήματά του.

ζ. Επεξήγηση: Πολύ συχνά σε μία παράγραφο ο συγγραφέας θέλει να διασαφηνίσει μια προηγούμενη άποψή του. Για να το επιτύχει αυτό χρησιμοποιεί τις φράσεις: *δηλαδή, με άλλα λόγια, για να γίνω πιο σαφής, συγκεκριμένα, ειδικότερα κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Η δημοκρατία βασίζεται στην αρχή της πλειοψηφίας. **Με άλλα λόγια**, οι αποφάσεις που λαμβάνονται ευνοούν τα συμφέροντα των πολλών και όχι των λίγων.

Η πυρηνική οικογένεια, αυτή **δηλαδή** που αποτελείται από τους συζύγους και τα παιδιά, απειλείται σήμερα με διάλυση.

η. Προϋπόθεση: Για να δηλωθούν οι όροι που πρέπει να πληρούνται ώστε να πραγματοποιηθεί κάτι, χρησιμοποιούνται από τους συγγραφείς οι λέξεις: *αν, να, για να, λύση θα ήταν κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Η παιδεία μπορεί να βγάλει τον πολιτισμό μας από τα αδιέξοδά του. **Για να** συμβεί όμως αυτό θα πρέπει ως κοινωνία να την τοποθετήσουμε ως πρώτη μας προτεραιότητα.

Μην έρθεις μαζί μας στην εκδρομή, **αν** φοβάσαι τα ζουζούνια.

θ. Χρονική ακολουθία: Σε αφηγηματικά κυρίως κείμενα, για να δηλωθεί η χρονική σειρά των γεγονότων, χρησιμοποιούνται οι διαρθρωτικές φράσεις: *πρώτα, έπειτα, ύστερα, στη συνέχεια, τότε, όταν, αμέσως, την ίδια στιγμή, αργότερα κτλ.*

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Κάτω από το βράχο βρισκόταν ένα μεγάλο φίδι. **Όταν** το είδε πάγωσε και δεν μπορούσε να κουνηθεί.

Αμέσως μόλις κατάλαβε το σεισμό, έτρεξε να κρυφτεί κάτω από το μεγάλο τραπέζι του σαλονιού.

ι. Τοπική σχέση: Σε περιγραφικά συνήθως κείμενα οι συγγραφείς χρειάζεται να τοποθετήσουν τα πράγματα στο χώρο ή να δηλώσουν την τοπική σχέση που αυτά έχουν. Τότε χρησιμοποιούν τις λέξεις: *πάνω, κάτω, παραπέρα, εδώ, εκεί, αριστερά, δεξιά, προς, πίσω, μέσα, έξω, στο βάθος* κτλ.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Άνοιξε τη βαριά πόρτα της αυλής και βρέθηκε μπροστά σε μια έκπληξη: **στο βάθος** του κήπου, **πίσω** από τις λεμονιές, βρισκόταν ένα άλογο.

Ανέβηκε στην κορυφή του λόφου και κοίταξε ολόγυρα. **Δεξιά** και **αριστερά** του, **όπου** και αν κοίταζε, το απέραντο γαλάζιο.

ια. Έμφαση – τονισμός: Με τον τρόπο αυτό συνδέονται προτάσεις από τις οποίες η δεύτερη αξιολογείται ως σημαντικότερη από την πρώτη. Χρησιμοποιούνται οι φράσεις: *εκείνο που προέχει, το σημαντικότερο από όλα, αξίζει να σημειωθεί, πρέπει να τονιστεί* κτλ.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Η εργασία της μητέρας μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα στη λειτουργία της οικογένειας. **Αξίζει όμως να σημειωθεί** πως τα προβλήματα αυτά μειώνονται σημαντικά όταν ο σύζυγος και τα παιδιά βοηθούν στις οικιακές εργασίες.

Το σχολείο σαφώς και πρέπει να παρέχει γνώσεις στους μαθητές του. **Εκείνο που προέχει** πάντως είναι η διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών και η ομαλή κοινωνικοποίησή τους.

1.3.2. Επανάληψη λέξεων, φράσεων ή συντακτικών σχημάτων

Η επανάληψη μιας λέξης ή φράσης είναι δυνατό να συνδέσει ικανοποιητικά τις προτάσεις μιας παραγράφου. Η παράθεσή τους δεν χρειάζεται να είναι αυτούσια: μπορούν να επαναληφθούν τροποποιημένες ή παραφρασμένες. Επίσης,

μπορούν κάλλιστα να συνδεθούν κάποια λεκτικά σύνολα με την επανάληψη όμοιων συντακτικών σχημάτων.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- ▶ Στο παράδειγμα που ακολουθεί οι προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με την επανάληψη της λέξης που είναι τυπωμένη με έντονα γράμματα.

Ο επιστήμονας έχει ηθική και πολιτική **ευθύνη** απέναντι στην κοινωνία του. Η **ευθύνη** του προέρχεται από την επίδραση, θετική ή αρνητική, που έχουν οι ανακαλύψεις του για την κοινωνική ζωή.

- ▶ Οι επόμενες προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με την επανάληψη μιας τροποποιημένης φράσης.

Η ανάπτυξη κάθε κοινωνικού συνόλου είναι αποτέλεσμα της **συλλογικής προσπάθειας** των μελών που το αποτελούν. Όταν η **ομαδική δουλειά** αποτύχει, κάθε δυνατότητα προόδου ακυρώνεται στην πράξη.

- ▶ Στο επόμενο παράδειγμα επαναλαμβάνεται ένα συντακτικό σχήμα (χρονική πρόταση).

Όταν ο πολιτικός κόσμος του τόπου δεν αποδεικνύει την ευαισθησία του για τα προβλήματα της νεολαίας, όταν οι φορείς αγωγής απουσιάζουν ή αδιαφορούν, τότε οι νέοι μας δικαιολογημένα αποστρέφουν τα μάτια από την κοινωνική ζωή και αυτοπεριθωριούνται.

1.3.3. Αναφορά

Στην αναφορά χρησιμοποιείται μία αναφορική αντωνυμία στη θέση κάποιου ονόματος που υπήρχε στο προηγούμενο λεκτικό σύνολο. Μπορεί ακόμα να επιτευχθεί με την παράλειψη κάποιου ευκόλως εννοούμενου προτασιακού στοιχείου.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- ▶ Στο παράδειγμα που ακολουθεί μία αντωνυμία (υπογραμμισμένη) αντικαθιστά τις λέξεις που είναι τυπωμένες με έντονα γράμματα.

Είναι ένας άνθρωπος **ειλικρινής**, **τίμιος** και **ευγενής**. Αυτά τον κάνουν ιδιαίτερα αγαπητό σε όσους τον γνωρίζουν.

- Στο επόμενο παράδειγμα η φράση που τυπώνεται με έντονα γράμματα εννοείται και στην επόμενη πρόταση, γι' αυτό και δεν επαναλαμβάνεται.

Η **ταχύτατη ανάπτυξη της τεχνολογίας** άλλαξε την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, μετέβαλε την εικόνα μας για τον κόσμο που μας περιβάλλει και για τον ίδιο μας τον εαυτό.

1.3.4. Νοηματική συνάφεια

Πολλές φορές η νοηματική σχέση μεταξύ δύο προτάσεων μιας παραγράφου είναι τόσο έκδηλη, ώστε να μην κρίνεται απαραίτητη η χρήση συνδετικών λέξεων και φράσεων.

■ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

- Οι προτάσεις που ακολουθούν συνδέονται μεταξύ τους νοηματικά. Εύκολα όμως γίνεται αντιληπτό ότι η διαρθρωτική λέξη που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να τις ενώσει είναι μία από τις αντιζευκτικές (π.χ. αντίθετα), αφού η νοηματική τους σχέση είναι αντιθετική.

Η ελευθερία σκέψης και βούλησης των πολιτών είναι η σημαντικότερη προϋπόθεση για τη δημοκρατική λειτουργία μιας κοινωνίας. Η δέσμευση και ο καταναγκασμός ανοίγουν το δρόμο για τα φαινόμενα σήψης και διαφθοράς στην πολιτική ζωή του τόπου.

- Οι επόμενες προτάσεις έχουν μεταξύ τους νοηματική σχέση αιτίου και αποτελέσματος, γι' αυτό και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για τη σύνδεσή τους μια από τις αντίστοιχες λέξεις-φράσεις (π.χ. έτσι).

Η ανάπτυξη της τεχνολογίας είναι ταχύτατη. Σε λίγα χρόνια όποιος δε γνωρίζει τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών θα θεωρείται αναλφάβητος.

■ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

α.

Να συμπληρώσεις τα κενά στις παραγράφους που ακολουθούν, τοποθετώντας σε αυτά την κατάλληλη διαρθρωτική λέξη-φράση.

(1) Είχε ανοίξει ήδη την πόρτα του διαμερίσματος για να φύγει, (1) ο Πέτρος τη σταμάτησε, (2) αισθάνθηκε πως έπρεπε κάτι τελευταίο να

της πει: «Θα θυμώσω πολύ, (3) δεν έρθεις στα γενέθλιά μου» είπε δήθεν νευριασμένα. (4) τη φίλησε αδέξια στο μάγουλο και περίμενε να φύγει το ασανσέρ, (5) κλείσει την πόρτα. Άραγε της είχε κάνει καλή εντύπωση (6) μήπως ανέχτηκε την παρέα του από ευγένεια; Θα μπορούσε (7) να ελπίζει;

(2) Η τηλεόραση είναι σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνη για τις βίαιες και παραβατικές συμπεριφορές των νέων. (1) οφείλονται στο «βομβαρδισμό» των νέων με σκηνές βίας από διαφημίσεις, τηλεοπτικές σειρές, ταινίες (2) από τις ειδήσεις. (3) τα παιδιά εθίζονται στη βία και η συνείδησή τους αδυνατεί να την καταδικάσει ως κάτι παράνομο και αντικοινωνικό. (4), πολλά παιδιά μιμούνται τις σκηνές βίας που παρακολούθησαν στην τηλεόραση, (5) ο νέος έχει έμφυτη την τάση της ταύτισης με τις προβαλλόμενες σε αυτόν συμπεριφορές. (6), μπορεί εύκολα κανείς να καταλάβει πόσο επικίνδυνη μπορεί να γίνει η τηλεόραση για τους νέους ανθρώπους.

β.

Να καταγράψεις τους τρόπους με τους οποίους συνδέονται (νοηματικά και λεκτικά) οι περίοδοι στις παραγράφους που ακολουθούν.

(1) Η τηλεόραση δεν είναι ικανή να διδάξει στα παιδιά ό,τι τους είναι απαραίτητο για να ενηλικιωθούν. Είναι ένα διαφημιστικό μέσο και, ως τέτοιο, είναι θεμιτό να έχει τη θέση που της ανήκει. Μπορεί να είναι ψυχαγωγική – και η ψυχαγωγία δεν είναι από μόνη της κακή. Μπορεί να παρέχει πληροφόρηση – και αυτό είναι ένα θετικό γεγονός. Παρ' όλα αυτά, δεν καταφέρνει να είναι ικανό μέσο κοινωνικοποίησης. Οφείλουμε ν' αναγνωρίσουμε αυτό το γεγονός και πάνω σε αυτό το πρόβλημα πρέπει να επεμβούμε. Το σχολείο και η οικογένεια οφείλουν και μπορούν να διαδραματίσουν ένα σημαντικό ρόλο σε αυτό τον τομέα και να δραστηριοποιηθούν περισσότερο απ' ό,τι μέχρι τώρα. Μπορούμε να ξεκινήσουμε, μειώνοντας την επιρροή που ασκεί η τηλεόραση στη ζωή των παιδιών. Θα ήταν μία καλή αρχή. Έχει έρθει λοιπόν η ώρα για να κάνουμε το πρώτο βήμα.
(Καρλ Πόππερ, *Παιδιά μπροστά στην τηλεόραση*)

(2) Και εδώ έγκειται η δυσκολία. Διότι ο χάρτης του πλανήτη αποκαλύπτει μια τεράστια ποικιλία κρατών και εθνοτήτων, ένα ευρύτατο φάσμα πολιτικών συστημάτων, βιοτικού επιπέδου και βαθμού παιδείας. Το περιβάλλον λοιπόν της Γης αλλού θίγεται από ισχυρά συμφέροντα, κάποιες φορές από γνήσια ανάγκη και κάποτε από άγνοια ή αναισθησία. Ενώ δε τα βιομηχανικά κράτη χρεώνονται από βουλιμία ενεργειακή και διεκδικούν τη μερίδα του λέοντος σε κάθε μορφής ρύπανση, τα λεγόμενα «υπό ανάπτυξιν» κράτη σύρονται ή επιθυμούν την ίδια ταυτότητα προόδου. Το δε «σύνδρομο των συνόρων» είναι πάντοτε μια γραμμή ψυχολογικής αυτοάμυνας για τον άνθρωπο: έξω από τη δική του περιοχή ή ιδιοκτησία, η καταστροφή δεν τον αφορά. Αυταπάτη δηλαδή βαθύτατη, αφού ένα

πυρηνικό ατύχημα, η ρύπανση των υδάτων ή η καταστροφή του όζοντος δύσκολα αναγνωρίζουν εθνικά και ατομικά σύνορα.

(Γιώργος Γραμματικάκης, *Ο βιασμός της φύσης*)

(3) Η σύγχρονη κοινωνική συμβίωση έχει θέσει ακραίο στόχο της την αποφυγή των ενοχλημάτων. Έτσι, ο καθένας πορεύεται άγνωστος ανάμεσα στους αγνώστους, ένας ακέραιος αριθμός, ολομόναχος. Και η «ανοιχτή καρδιά» θεωρείται κοινωνικό παράπτωμα. Ένας λόγος που απευθύνεται έξω από την ώρα του και από τα καθιερωμένα του πλαίσια, ασυλλογισιά. Και τούτο, από πολλές απόψεις, είναι ωφέλιμο. Δηλαδή η ασταμάτητη παρεμβολή του άλλου στην προσωπική ζωή του καθενός, αυτή η κατάρα των μικρών και κοινωνικά καθυστερημένων οικισμών. Ωστόσο, παραμένει έξω από κάθε αμφιβολία πως σε τόπους που ευδαιμονούν, κατά τα μέτρα και τις αξίες της εποχής, οι άνθρωποι υποφέρουν από πολλή, αναγκαστική μοναξιά, που δεν έχει καμιά σχέση με τον εκούσιο ασκητισμό μερικών εκλεκτών πνευμάτων. Είναι οι άνθρωποι με τα νωθρά, παρά την άλλη τους δραστηριότητα, πνεύματα, με τις άδειες ψυχές, που προσμένουν να τις γεμίσει ή παρουσία του άλλου και ο άλλος δεν είναι παρά επίσης μια άδεια ψυχή, ανίκανη να συντηρήσει τον εαυτό της, όχι και να δοθεί. Έτσι οι ψυχές αρρωσταίνουν. Αυτός είναι ένας άλλος θάνατος, καθημερινός, συνεχής, ανεπανόρθωτος. Οι άνθρωποι λοιπόν δεν έχουν την ευκαιρία να κοιταχτούν στα μάτια, να συνομιλήσουν, ν' ανταλλάξουν μια πραγματική χειραψία. Αντίθετα, η μέρα είναι γεμάτη έγνοιες, η νύχτα γεμάτη κάματο, δεν υπάρχει ο χρόνος, δεν υπάρχει ο χώρος όπου μπορούν να καλλιεργηθούν οι φιλίες, οι ουσιαστικοί δεσμοί, οι μεθέξεις, που προκαλούν τους «εν τη ψυχή τόκους». Με άλλα λόγια ο κόσμος μας, παρ' όλα τα θαυμαστά που του ομολογήσαμε, είναι ένας άφιλος κόσμος. Η φιλία είναι απλή αλληλογνωριμιά, κυβερνημένη από τα συμφέροντα. Τα συμφέροντα συνενώνουν ή χωρίζουν τους ανθρώπους πολύ περισσότερο από κάθε άλλη φορά. Γι' αυτό οι παροδικές συζητήσεις είναι ο νόμος της εποχής.

(Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, *Η μοναξιά στη σύγχρονη εποχή*)

γ. Με βάση τις οδηγίες που σου δίνονται στη συνέχεια να γράψεις παραγράφους, φροντίζοντας ιδιαίτερα τη συνοχή των προτασιακών στοιχείων τους.

(1) Βρίσκεσαι στο σχολείο σου και προσπαθείς να δώσεις οδηγίες σε ένα συμμαθητή σου για το πώς θα μπορέσει να βρει το σπίτι σου για να σε επισκεφτεί.

(2) Προσπάθησε να καταγράψεις τους κανόνες ενός παραδοσιακού ομαδικού παιχνιδιού (π.χ. κρυφτό).